

۱۰۰ پرسش و پاسخ در

فقه و حقوق اقتصادی

تألیف

دکتر علی شهنازی

دکتر مصطفی کریم زاده خویی

فهرست مطالب

۳	مقدمه
۴	فصل اول: نظام اقتصادی اسلام
۷	فصل دوم: آیات الاحکام حقوق اقتصادی
۹	فصل سوم: فقه و حقوق محیط زیست
۱۱	فصل چهارم: فقه و حقوق مشارکت های تجاری
۱۴	فصل پنجم: فقه و حقوق بازارهای مالی
۱۸	فصل ششم: مسئولیت مدنی
۲۲	فصل هفتم: تحلیل اقتصادی حقوق
۲۴	فصل هشتم: حقوق رقابت
۲۹	فصل نهم: حقوق قراردادهای بین المللی
۳۲	فصل دهم: حقوق تأمین مالی سرمایه گذاری خارجی
۳۶	فصل یازدهم: فقه و حقوق ابزارهای مشتقه
۳۹	فصل دوازدهم: حقوق بازار بورس
۴۲	فصل سیزدهم: اقتصاد ایران
۴۵	فهرست منابع

مقدمه

فقه و حقوق اقتصادی، رشته دانشگاهی جدیدی می‌باشد که از ترکیب سه دانش فقه، حقوق و اقتصاد تشکیل یافته است. راه‌اندازی رشته فقه و حقوق اقتصادی این فرصت را فراهم نموده که با یک نگاه سیستمی به تعاملات بشری در چارچوب یافته‌های فقهی، حقوقی و اقتصادی توجه شود. مطالب این کتاب در سیزده حوزه و در قالب پرسش و پاسخ می‌کوشد به شفاف شدن موضوع یاری رساند. این سیزده حوزه که هریک در قالب یک فصل آمده عبارت از ۱- نظام اقتصادی اسلام، ۲- آیات الاحکام حقوق اقتصادی، ۳- فقه و حقوق محیط‌زیست، ۴- فقه و حقوق مشارکت‌های تجاری، ۵- فقه و حقوق بازارهای مالی، ۶- مسئولیت مدنی، ۷- تحلیل اقتصادی حقوق، ۸- حقوق رقابت، ۹- حقوق قراردادهای بین‌المللی، ۱۰- حقوق تأمین مالی سرمایه‌گذاری خارجی، ۱۱- فقه و حقوق ابزارهای مشتقه، ۱۲- حقوق بازار بورس و ۱۳- اقتصاد ایران می‌باشند. رشته فقه و حقوق اقتصادی به‌جای نگاهی انتهاگرا، رویکردی فرایندی را تعقیب کرده و می‌کوشد اقتصاد را در چارچوب فقه و حقوق بررسی نماید و دیدی پیشرفته‌تر از مطالعه فقه، حقوق و اقتصاد به‌تنهایی ایجاد می‌کند. مطالب کتاب در دو قسمت شامل سیزده فصل به ترتیب حوزه‌های مورد اشاره و منابع مرتبط با فصول، سازمان‌دهی شده است.

با آرزوی توفیق

دکتر علی شهنوازی

دکتر مصطفی کریم زاده خویی

فصل اول: نظام اقتصادی اسلام

پرسش ۱: نظر دانشمندان مسلمان در مورد نظام اقتصادی اسلام را توضیح دهید.

مندرجه‌های ذیل: نظام اقتصادی اسلام سه جزء دارد:

۱- فلسفه اقتصادی

۲- قاعده‌های کلی

۳- قاعده‌های جزئی

به اعتقاد ایشان روش کشف این نظام مانند روش کشف قواعد فقهی است.

محمد شوقی: اقتصاد اسلامی دارای مذهب و نظام است. مذهب اقتصادی از اصول ثابتی مانند ارث صحبت می‌کند و نظام اقتصادی از تطبیق این اصول در زمان‌ها و مکان‌های گوناگون با اجتهادهای متفاوت پدید می‌آید. **سید حسین معزی:** اعتقاد دارد که نظام اقتصادی اسلام، مجموعه‌ای از الگوهای رفتاری و روابط اقتصادی در حوزه‌های تولید، توزیع و مصرف است که از کتاب و سنت پیامبر و امامان معصوم و عقل استنباط می‌شود.

□ پرسش ۲: در چارچوب نظام اقتصادی اسلام، الگو و اهمیت آن را توضیح دهید.

الگو، نمایش ساده عوامل مؤثر در رفتار و رابطه مورد مطالعه می‌باشد. فرض می‌شود که الگوها در چارچوب احکام حقوقی و اخلاق اسلامی بوده، لذا نظام اقتصادی اسلام نظام احکام رفتارها و روابط اقتصادی نیست بلکه نظام الگوهای رفتاری و روابط اقتصادی است و نظام احکام رفتارها و روابط اقتصادی به‌منزله چارچوب نظام بوده و جزء نظام‌های پیرامون نظام اقتصادی می‌باشد.

□ پرسش ۳: نظام اقتصادی اسلام را تعریف کرده و ویژگی‌های آن را نام ببرید.

نظام اقتصادی اسلام رفتارها و روابط اقتصادی در حوزه‌های تولید، توضیح تا مصرف را تحت تأثیر قرار می‌دهد و شامل ویژگی‌های زیر است:

۱- باید همه اصول و قوانین و قواعد نظام اقتصادی اسلام رعایت و به‌صورت کامل اجرا شود تا نتایجی که نظام اقتصادی می‌خواهد به دست آید (همه یا هیچ).

- ۲- نظام اقتصادی اسلام سرشار از ارزش هاست.
- ۳- نظام اقتصادی تحت تأثیر میزان عمل مردم به اخلاق و توصیه‌های دینی آنهاست.
- ۴- نظام اقتصادی اسلام نظامی پویاست یعنی در آن قانون ثابتی که همه جزئیات را شامل شود وجود ندارد.

□ پرسش ۴: اصول نظام اقتصادی اسلام را نام ببرید.

- ۱- در نظام اقتصادی اسلام مالک خداست.
- ۲- خداوند واحد است و چیزهای دیگر مخلوق او.
- ۳- ایمان به روز رستاخیز.
- ۴- مبنی بر آزادی عمل.
- ۶- رعایت توازن.
- ۷- مصرف فی النفسه هدف نیست.
- ۸- مبنی بر عدالت است.
- ۹- مبنی بر تحریم رباست.
- ۱۰- توزیع ثروت بعد از مرگ به وسیله قانون ارث صورت و انتقال می‌یابد.
- ۱۱- نقش دولت تأمین خدمات، امنیت و بهداشت است به شرط رعایت آزادی و حقوق.

□ پرسش ۵: تفاوت نظام سرمایه‌داری و مارکسیستی با نظام اقتصاد اسلامی در چیست؟

محور اصلی مارکسیسم بر اساس نیاز است ولی محور اصلی سرمایه‌داری تقاضا می‌باشد در مارکسیسم اندیشه‌های مبارزات طبقاتی و تضاد با منافع سرمایه‌داری است ولی در سرمایه‌داری آزادی عمل و دستان نامرئی مطرح می‌باشد و هدف حداکثر سود و افزایش ثروت است و نقد اصلی عدم توجه به خدا و آخرت می‌باشد. در نظام اقتصادی اسلامی، خداوند واحد بوده و بقیه مخلوق او هستند و اعتقاد به روز آخرت افق زمانی برای هر عمل و تعلیم اقتصادی را گسترش می‌دهد و تخصیص منابع (زمان، نیروی انسانی و سرمایه) را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در سرمایه‌داری مالکیت خصوصی تعریف شده و آزادی عمل وجود دارد و هرگونه روابط اقتصادی مجاز و تصرف نیز مجاز است. در مارکسیستی حق مالکیت بر عهده طبقه پرولتاریا بوده که نماینده آن توسط رهبری مشخص می‌شود و آنها هستند که تصمیم می‌گیرند چه چیزی تولید، چقدر تولید و به چه کسی تحویل بدهند و منفعت جمع در نظر گرفته می‌شود. در نظام اقتصاد اسلامی مالک خداست و بقیه مخلوق اویند همه ثروت‌ها ملک خداست.

□ پرسش ۶: ارتباط اسلام و اقتصاد از نظر مندر قحف را توضیح دهید.

هر کس اسلام را مطالعه کند به این نکته پی می‌برد که این دین نسبت به ادیان گذشته توجه ویژه‌ای به اقتصاد داشته است این ویژگی‌ها را می‌شود این گونه خلاصه کرد:
الف) وجود بسیاری توجیهات، تشریحات و احکام اقتصادی.
ب) وجود سخنان متعدد که به فهم رفتار اقتصادی در گروه‌ها کمک می‌کند.

□ پرسش ۷: از دیدگاه مندر قحف، اقتصاد اسلامی را تعریف کنید.

الف) اقتصاد اسلامی بررسی نظام اقتصادی اسلام است. چارچوب قانونی آن را اصول و احکام شریعت مشخص می‌کند و حدود، انگیزه رفتاری و الگوی آن توسط برنامه نظام اسلامی بیان می‌شود.
ب) اقتصاد اسلامی بررسی رفتار اقتصادی انسان است که از دو مصدر معرفت یعنی وحی و تجربه انسانی ناشی می‌شود این همان چیزی است که ما آن را تحلیل اقتصادی می‌نماییم.

□ پرسش ۸: از دیدگاه مندر قحف مبانی اخلاقی نظام اقتصادی اسلام چیست؟

از دیدگاه مندر قحف اخلاق تاروپود قوانین اسلامی بوده و دارای چهار اصل عدالت، تسخیر، نوع‌دوستی و احسان می‌باشد. عدالت از برابری آفریدگان در پرستش آفریدگان سرچشمه می‌گیرد و تسخیر که مبتنی بر کرامت انسان و برتری دادن او به دیگر مخلوقات و سپردن بار لطافت عقل و رسالت بزرگ الهی به اوست، نوع‌دوستی از ویژگی‌های انحصاری اخلاقی برگرفته از وحی است و احسان مبتنی بر پاسخ نیکی به بهتر از آن می‌باشد.

فصل دوم: آیات الاحکام حقوق اقتصادی

□ پرسش ۹: ریا چیست و چند آیه در باب آن بیان کنید.

ریا مبلغ اضافی یا مقدار زیادی است که بر اساس شروط معین، وام گیرنده به وام چند پرداخت می کند، ریا همان بهره ای است که اسلام آن را حرام کرده است.

سوره روم: آنچه به عنوان ریا می پردازید تا در انبار مردم فزونی یابد نزد خدا فزونی نخواهد یافت و آنچه برای زکات می پردازید و آنچه برای رضای خدا می پردازید مایه برکت است کسانی که چنین می کنند دارای پاداش مضاعف هستند.

سوره آل عمران: ای کسانی که ایمان آورده اید ریا را چند برابر نخورید از خدا بپرهیزید تا رستگار شوید.

□ پرسش ۱۰: تفاوت بیع و ربا را بیان کنید.

- ۱- در خرید و فروش معامله بر اساس عدالت صورت می گیرد اما در ربا، رباخوار سود مقطوع را طلب می کند.
- ۲- در خرید و فروش امکان ضرر برای فروشنده نیز وجود دارد ولی در ربا فقط سود است.
- ۳- تجارت موجب رشد اقتصادی می شود اما در ربا باعث رکود می شود.
- ۴- بیع و خرید و فروش عبارت است از سیستم توزیع بر اساس خرید و فروش یک نوع کار، در واقع برای فروشنده تنها پول و سرمایه مشاء سود نیست بلکه کاری است که انجام می شود.

□ پرسش ۱۱: مرابحه چیست و روش اجرای آن چگونه است؟

مرابحه ماهیت نسیه را دارد. بنگاه ها به مشتری وکالت می دهند تا اموال و خدمات مورد تقاضای خود را با تسهیلات اعطایی برای مؤسسه مالی خریداری نماید و سپس از طرف بانک یا آن مؤسسه مالی به صورت نسیه، تدریجی و به قیمت توافقی در اختیار مشتری قرار می گیرد. برای انجام این، باید متقاضی به مؤسسه مراجعه و تقاضای خرید کالا و اموال و خدمات مورد نیاز خود را ارائه دهد. مؤسسه بعد از اعتبار سنجی مبلغ را به حساب مشتری واریز و وی را وکیل قرار می دهد تا با تسهیلات دریافتی، کالا، اموال، خدمات را برای مؤسسه خریداری نماید. سپس مؤسسه به فرد با قیمت توافقی بفروش می رساند.

□ پرسش ۱۲: مصادیق مرابحه را نام برده و نکات شرعی مربوط به آن را توضیح دهید.

مصادیق شامل خرید منزل، خرید خودرو، خرید ساختمان، خرید تجهیزات و ماشین آلات، خدمات بیمه‌ای خودرو، خرید خدمات درمانی و بیمارستانی، خرید خدمات مسافرتی، خرید خدمات برگزاری مراسمات، خرید تأمین و تکمیل ساختمان می‌باشد و نکات شرعی آن عبارت است از:

۱- تسهیلات مرابحه برای تمام یا بخشی از کالا یا اموال یا خدمات پرداخت می‌شود.

۲- لازم است متقاضی قبلاً کالا یا خدمات را خریداری نکرده باشد.

۳- ملاک تشخیص خدمت، عرف است.

۴- متقاضی از زمان دریافت تسهیلات به مدت ۳ روز وکیل بانک است که فرآیند خرید را انجام دهد.

۵- متقاضی نمی‌تواند مبلغ تسهیلات را بابت بدهی مربوط به کالا یا خدمات قبیل خریداری شده بپردازد چون در این صورت بانک بدهی او را می‌دهد و تسویه می‌کند نه اینکه کالا و خدمات را بفروشد. در این صورت سود خدمات شرعاً ایراد دارد.

فصل سوم: حقوق محیط‌زیست در اسلام

□ پرسش ۱۳: انواع محیط‌زیست را نام برده و محیط‌زیست اجتماعی را توضیح دهید.

۱- محیط‌زیست طبیعی

۲- محیط‌زیست مصنوعی یا انسان‌ساخت

۳- محیط‌زیست اجتماعی

محیط‌زیست اجتماعی از انسان‌های اطراف ما و نیز روابط متقابل آن‌ها تشکیل یافته است. خانواده، همسایه، فروشنده رهگذر، همکاران اداره و همگی محیط‌زیست انسانی را تشکیل می‌دهند، بنابراین محیط‌زیست انسانی همان جوامع بشریت با تمامی شکل‌هایش است.

□ پرسش ۱۴: قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست ایران در چه سالی تصویب شده و

ماده نخست آن چه مواردی را بیان می‌نماید.

قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست در سال ۱۳۵۳ تصویب گردید ماده یک آن اعلام می‌نماید که حفاظت و بهبود و بهسازی محیط‌زیست و پیشگیری و ممانعت از هر نوع آلودگی و هر اقدام که موجب برهم خوردن تعادل تناسب محیط‌زیست می‌شود، همچنین کلیه امور مربوط به جانوران وحشی و آبریان آب‌های داخلی از وظایف سازمان حفاظت محیط‌زیست می‌باشد.

□ پرسش ۱۵: احکام خاص و صریح اسلام درباره محیط‌زیست را بیان نمایید.

در آیه ۶۱ سوره هود آمده است او خدایی است که شما را از زمین بیافرید و آبادی آن را به شما وا گذاشت. بنابراین شاید بتوان گفت اهداف زیست‌محیطی با هدف این آیه از قرآن مطابقت دارد. همچنین بر پایه مفهوم آیه چون تخریب محیط‌زیست مخالف و منافی عمران و آبادانی است باید از آن پرهیز کرد. در این باره از پیامبر گرامی اسلام (ص) نقل شده است که اگر قیامت برپا شود و در دست فرد نهالی باشد باید آن را بکارد.

□ پرسش ۱۶: احیاء زمین موات را توضیح دهید.

احیا موات به معنی آباد کردن زمین بایر بی مالک و ناسودمند است که پس از آباد کردن آن مالک می تواند هر گونه تصرفی در آن بنماید. باید توجه داشت که این احکام به معنی تصرف بی حد و مرز طبیعت و محیط زیست نبوده، بلکه به منظور استفاده بجا و صحیح از منابع طبیعت است.

□ پرسش ۱۷: قاعده لاضرر را توضیح دهید.

این قاعده در حقیقت روح حاکم بر تمام قوانین اسلامی است. به موجب این اصل در اسلام ضرر به هیچ وجه مشروعیت ندارد چه در مرحله وضع قانون و چه در مرحله اجرای آن، بنابراین اگر قانونی به تصویب برسد که موجب ضرر به فرد یا جامعه شود و یا در مرحله اجرا موجب ایراد ضرر گردد از نظر اسلام مشروعیت ندارد.

□ پرسش ۱۸: انفال چیست و نظر فقه شیعه در این مورد چگونه است؟

خداوند در آیه نخست سوره انفال می فرماید درباره انفال از تو می پرسند بگو انفال از آن خدا و پیامبر است. به طور کلی مراد از انفال، اموال عمومی است که به فرد یا افراد مشخص تعلق ندارد مانند اراضی موات، سواحل دریاها، کوه ها، بیابان ها، معادن، جنگل ها، موانع بیشه ها و فضا، هوا و آب های زیرزمینی. در فقه شیعه مقصود از انفال کلیه اموالی عمومی است که خداوند آن ها را برای بندگان خلق کرده است. یعنی اموالی که ساخته دست بشر نیست و به شخص خاص نیز تعلق ندارد. این اموال به امام و رهبر جامعه مسلمین تعلق دارد. بدین معنا که او می تواند برای حفظ و نظم و عدالت و جلوگیری از هرج و مرج و تضییع حقوق از آن ها استفاده کند.

فصل چهارم: فقه و حقوق مشارکت‌های تجاری

□ پرسش ۱۹: Timesharing یا بیع زمانی را تعریف کنید.

عقدی است که به موجب آن مالکیت مشاعی از عین برای همیشه به خریدار منتقل می‌شود ولی مالک فقط می‌تواند در ایام خاصی از سال از آن استفاده کند.

□ پرسش ۲۰: معوض یا غیر معوض بودن بیع زمانی را توضیح دهید.

معوض: عقدی است که هریک از دو طرف در برابر مالی که می‌دهد مالی را برای خود تحصیل می‌کند. **غیر معوض:** مقابل عقد مجانی است و انتقال مال فقط از یک طرف و به نفع دیگری صورت می‌گیرد. پس وجود معوض مقتضای ذات عقد است بدین معنی اگر عین در برابر عوضی نباشد آن عقد باطل است در قرارداد بیع زمانی در مقابل عوض است.

□ پرسش ۲۱: قاعده تسلیط را بنویسید.

الناس مسلطون علی اموالهم مؤید این است که مالک، حق همه گونه انتفاع اعم از کیفی و کمی شامل استیفایی یا اصلاحی را در ملک خود دارد. این قاعده تأمین کننده تسلط کامل مالک بر مالش می‌باشد.

□ پرسش ۲۲: اصل حاکمیت اراده در بیع زمانی را توضیح دهید.

در قراردادها باید به اراده‌های متعاقدین توجه کرد. زیرا علت اساس پیدایش قرارداد همان اراده‌ها می‌باشد تا اراده بایع برای فروش مبیع و اراده خریدار برای خرید مبیع و پرداخت ثمن نباشد عقد بیع شکل نمی‌گیرد. وقتی که اراده عامل اصلی و ذاتی به وجود آمدن عقد می‌باشد، طبعاً قراردادی که خود آن را ایجاد کرده است، سلطه و حکومت دارد. در خصوص بیع زمانی اراده‌های دو طرف این قرارداد ایجاد کرده است و چون مغایر و مخالف با قانون نیست و اصل هم بر اباحه قراردادهای باشد. این معامله محترم و مشروع تلقی می‌شود.

□ پرسش ۲۳: تملیکی یا عهدی بودن قرارداد بیع زمانی را به اختصار توضیح دهید.

عقد را به اعتبار اثر آن به دو قسم تملیکی و عهدی تقسیم نموده‌اند. عقد تملیکی عقدی است که نتیجه مستقیم آن انتقال مالکیت باشد و عقد عهدی، عقدی است که سبب ایجاد و انتقال تعهد یا سقوط آن باشد. اثر مستقیم قرارداد بیع زمانی، انتقال مالکیت است که چون به موجب آن شخصی مالکیت عین یا منفعت را برای مدتی مشخص به دیگری منتقل می‌نماید پس می‌توان آن را از عقود تملیکی دانست اگر عقد تملیکی را نوعی از عقد عهدی دانست، می‌توان گفت قرارداد بیع زمانی عقد عهدی است چون مالک عین، تعهد به انتقال مالکیت می‌کند.

□ پرسش ۲۴: انواع اوراق مرابحه را نام برده و توضیح دهید.

الف) اوراق بدهی دولت (اوراق خرید دولت): این اوراق در قالب دو طرح مستقل اما مشابه از طرف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و وزارت امور اقتصادی و دارایی تهیه و پیشنهاد شده است. دارندگان اوراق می‌توانند تا سررسید منتظر بمانند و مبلغ اسمی سند را از دولت دریافت کنند یا قبل از سررسید در بازار ثانویه به فروش برسانند (و یا تنزیل کنند) مطابق این طرح اوراق بدهی دولت توسط بانک‌های تجاری و بانک مرکزی نیز قابل خرید و فروش است. به این بیان که بانک‌های تجاری همان‌طور که بانک‌های تجاری همان‌طور که بانک مرکزی می‌تواند برای انجام عملیات بازار باز از خرید و فروش این اوراق استفاده کند می‌تواند بخشی از منابع مازاد خود را به خرید این اوراق اختصاصی می‌دهند.

ب) اوراق مرابحه مؤسسات مالی (شرکت‌های واسطه): در این نوع اوراق مؤسسات مالی با انتشار و واگذاری اوراق مراجعه وجوه نقدی مازاد افراد را جمع‌آوری کرده و به وکالت از طرف آن‌ها کالای مورد نیاز دولت سازمان‌های دولتی شرکت‌های وابسته به دولت و بنگاه‌های اقتصادی بخش خصوصی و مصرف‌کنندگان را از تولیدکنندگان یا مراکز فروش به صورت نقد می‌خرند، با کمی سود به نیازمندان می‌فروشند. از عملیات خرید و فروش پس از کسر درصدی به عنوان حق الوکاله مؤسسه مالی (ناشر) به صورت فعالانه و یا سالانه بین صاحبان اوراق توزیع می‌شود.

□ پرسش ۲۵: عقود خرید دین و استصناع را توضیح دهید.

خرید دین قراردادی است که به موجب آن دین مدت‌دار بدهکار به کمتر از مبلغ اسمی آن به صورت نقدی از وی خریداری می‌شود. خرید دین می‌تواند توسط مدیون یا شخص ثالث صورت پذیرد. استصناع یا قرارداد سفارش ساخت، قراردادی بین دو شخص حقیقی یا حقوقی مبنی بر تولید کالای خاص یا احداث طرح ویژه است

که در آینده ساخته و قیمت آن نیز در زمان‌های توافق شده به صورت نقد یا اقساط پرداخت شود. استصناع به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم (موازی) قابل انعقاد است اگر فرد با یک شخصیت حقیقی یا حقوقی ساخت یک ساختمان یا کارخانه یا هر پروژه‌ای را منعقد کند و خود شخص عملیات ساخت را انجام دهد استصناع مستقیم شکل گرفته است ولی اگر قرارداد با یک شخص حقیقی یا حقوقی باشد و شخص دیگری آن را انجام دهد غیرمستقیم (موازی) است. اکثر فقهای حنفیه از اهل سنت، استصناع را نوع چهارم قرارداد بیع، در مقابل نقد، نسیه و سلف می‌دانند. ایشان معتقدند مبیع در قرارداد استصناع کلی در ذمه سازنده نیست، بلکه مبیع مشخص است.

فصل پنجم: فقه و حقوق بازارهای مالی

□ پرسش ۲۶: صکوک سلم را توضیح دهید.

واژه صکوک برگرفته از واژه چک، به معنای ورقه بهادار است که در زبان عربی صک خوانده می‌شود و جمع آن یعنی اوراق، صکوک نامیده می‌شود و منظور از آن حواله، سفته، سند و به‌طور کلی هر چیزی است که بیان‌کننده هرگونه تعهد و اقرار می‌باشد. مفهوم سلم به‌نوعی از فروش اطلاق که در آن فروشنده بهاء کالا را پیشاپیش به‌صورت نقد دریافت می‌کند و در مقابل تعهد می‌کند، که کالای مشخص شده را در تاریخ معین در آینده به خریدار تحویل دهد در نتیجه پرداخت وجه نقداً انجام می‌شود اما تحویل کالا برای مدت مشخصی به تعویق می‌افتد.

□ پرسش ۲۷: الزامات قانونی جهت شرعی شدن فرایند انتشار صکوک را نام ببرید.

- الف) انتشار اوراقی که بیانگر مطالبات باشد، جایز نیست مثل فروش دین.
- ب) نوع عقد بایستی مشخص باشد.
- ج) یک انجمن فقهی بایستی روند انتشار اوراق را تأیید کند و بر چگونگی عملکرد آن نظارت داشته باشد.

□ پرسش ۲۸: عناصر اصلی صکوک اجاره را بنویسید.

- الف) ناشر اوراق اجاره (وکیل): دولت، مؤسسات وابسته به دولت، بنگاه‌های اقتصادی، بانک‌ها.
- ناشر اوراق بعد کسب مجوز اقدام به انتشار اوراق کرده و وجوه جمع‌آوری شده را به‌عنوان وکالت دریافت می‌کند سپس به وکالت از طرف صاحبان اوراق، کالاهای سرمایه‌ای و مصرفی بادوام خریداری کرده و به متقاضیان اجاره می‌دهد، همین‌طور از طرف آن‌ها وکیل است تا سایر مسائل مرتبط با اجاره را پیگیری نماید.
- ب) خریدار اوراق (موجر): مالکان جدید دارایی‌های اجاره داده شده خواهند بود و امکان خرید و فروش این اوراق این را در بازار ثانویه دارند.
- ج) استفاده‌کننده از کالا (مستأجر)

□ پرسش ۲۹: شرایط عمومی و اختصاصی عقد اجاره را بنویسید.

الف) شرایط عمومی:

(۱) قصد،

(۲) رضایت،

(۳) مشروعیت و اهلیت طرفین

ب) شرایط اختصاصی

(۱) ابتدا و انتهای منفعت مشخص باشد.

(۲) امکان استفاده از عین مستاجر باشد.

(۳) عین مستاجر از اموالی باشد که بتوان با بقای عین از آن استفاده کرد.

(۴) لازم نیست که موجر مالک عین مستاجر باشد بلکه کفایت مالک منافع آن باشد (برای زمانی که شرط مباشرت نشده باشد).

□ پرسش ۳۰: فرایند تبدیل دارایی‌های مالی به اوراق بهادار را بنویسید.

شرکت و موسسه‌ای که نیاز به تأمین مالی دارد، به تأسیس یک شرکت با مقصد خاص می‌کند (چرخه ویژه پروژه) و آن دسته از دارایی‌های خود را که دارای جریان‌های نقدی آتی هستند را به همان شرکت با مقصد خاص می‌فروشد این شرکت برای اینکه وجوه لازم برای خرید دارایی‌های مالی مذکور را فراهم کند اقدام به انتشار اوراق بدهی با پشتوانه دارایی کرده و آن را به عموم سرمایه‌گذاران عرضه می‌کند، سپس شرکت با مقصد خاص وجوه به‌دست‌آمده را بابت خرید دارایی‌های مالی به شرکت اصلی پرداخت می‌کند که از محل فروش اوراق بدهی به دست آورده است، سرمایه‌گذارانی که اوراق را خریده کرده‌اند، از محل جریان‌های نقدی حاصل از دارایی‌های مالی شرکت با مقصد خاص بازدهی کسب می‌کنند. جریان‌های نقدی که می‌توان به پشتوانه آن‌ها اوراق بهادار منتشر نمود عبارت‌اند از: حساب‌های دریافتی حاصل از وام (اقساط)، حساب‌های دریافتی مربوط به کارت‌های اعتباری و حساب‌های دریافتی حاصل از لیزینگ.

□ پرسش ۳۱: سلف چه نوع قراردادی می‌باشد؟

تعریف لغوی سلف عبارت است از پرداختن بهای جنس پیش از تحویل گرفتن آن یا معامله‌ای که بهای جنس را بیشتر بدهند و بعد از مدتی جنس را تحویل بگیرند در اصطلاح عامیانه به این گونه خرید و فروش پیش‌خرید، سلف

یا پیش فروش سلف گفته می شود. از نگاه کارشناسان سلف معامله ایست که در آن خریدار و فروشنده نسبت به تحویل کالایی با کمیت و کیفیت معین در تاریخ و محل مشخص به توافق می رسند. انگیزه اصلی شکل گیری قرارداد سلف بین بازرگانان و تولیدکنندگان مدیریت ریسک ناشی از نوسانات قیمت ذکر گردیده است. البته تأمین مالی برای فروشنده را هم می توان به آن اضافه کرد چراکه فروشنده بدون اینکه کالایی را تحویل خریدار دهد، اقدام به دریافت ثمن معامله کرده و حتی شاید با همان وجه به تهیه و تحویل خریدار پردازد.

□ پرسش ۳۲: احکام سلف را نام ببرید.

الف) ضرورت قبض فی المجلس ثمن
ب) ممنوعیت فروش مبیع قبل از سررسید

□ پرسش ۳۳: سلف در بازار فیزیکی بورس چه نوع قراردادی می باشد؟

قرارداد سلف به عنوان یکی از قراردادهای مورد استقبال بازار سرمایه در مقررات مربوط به بازار فیزیکی بورس کالای ایران پیش بینی شده است و مطابق ماده ۹ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران یکی از انواع قراردادهای قابل معامله در بورس قرارداد سلف می باشد. به موجب بند ۳ این ماده قرارداد سلف قراردادی است که بر اساس آن کالا با قیمت معین در زمانی مشخص در آینده تحویل گردیده و بهای آن در هنگام معامله و بر اساس دستورالعمل تسویه و یا پایان پرداخت شود.

□ پرسش ۳۴: دسته بندی های موجود در بازارهای مالی را نام ببرید.

الف) بر اساس نوع دارایی مالی: ثابت و متغیر بودن درآمد ابزارهای مالی (بازار بدهی - بازار سهام)
ب) بر حسب سررسید تعهدات مالی:
بازار پول: بازار دادوستد ابزارهای مالی با سررسید کمتر از یک
بازار سرمایه: بازار دادوستد ابزارهای مالی با سررسید بیش از یک سال
ج) اوراق قرضه بهادار:
بازار دست اول: بازار عرضه اوراق بهادار جدید انتشار
بازار دست دوم: بازار دادوستد اوراق بهادار موجود.

□ پرسش ۳۵: بازار پول را تعریف و ویژگی‌های آن را بنویسید.

به بازاری که دادوستد پول و دیگر دارایی‌های مالی جانشین نزدیک پول که سررسید کمتر از یک سال دارند گفته می‌شود و ویژگی آن عبارت است از ۱- اندک بودن ریسک نقد شوندگی و عدم پرداخت ۲- نقدینگی بالا.

□ پرسش ۳۶: بازار ثانویه به چند بازار تقسیم می‌شود؟

- ۱- بازار اول مربوط به معاملات سهام شرکت‌های بورسی که در بورس انجام می‌شود.
- ۲- بازار دوم: مربوط به معاملات شرکت‌های غیر بورسی که در فرابورس انجام می‌شود.
- ۳- بازار سوم: مربوط به معاملات سهام شرکت‌های بورسی که در فرابورس انجام می‌شود.
- ۴- بازار چهارم: بازاری بدون کارگزار و معامله‌گر و مربوط به معاملات خصوصی است که توسط شبکه‌های الکترونیکی بین سرمایه‌گذاران نهادی و عادی صورت می‌گیرد.

فصل ششم: مسئولیت مدنی

□ پرسش ۳۷: مواد قانونی مربوط به مسئولیت مدنی را توضیح دهید.

هدف از قواعد مسئولیت مدنی جبران ضرر است و به گفته بعضی از نویسندگان از نظر فنی مسئولیت با دین مربوط به جبران خسارت بیان می‌شود به بیان دیگر باید زبانی به بار آید تا برای جبران آن مسئولیتی ایجاد شده و دینی بر عهده مسئول قرار گیرد. دعوای مسئولیت هیچ گاه نمی‌تواند وسیله سودجویی قرار گیرد پس باید وجود ضرر را رکن اصلی مسئولیت مدنی شمرد. قانون مدنی این قاعده را در هیچ متنی به صراحت بیان نکرده زیرا آن که زبانی نبوده است حقی هم برطرف پیدا نمی‌کند ولی قانون آیین دادرسی مدنی در ماده ۵۲۰ و در مقام بیان ارکان دعوای خسارت عدم انجام تعهد از آن یاد می‌کند. ماده یک قانون مسئولیت مدنی نیز ضرورت وجود ضرر را بیان می‌کند: «هرکس بدون مجوز قانونی لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد.» ماده ۲: در موردی که عمل واردکننده زیان موجب خسارت مادی و معنوی دیگری شود دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امر او را به جبران خسارت مزبور محکوم می‌نماید.

□ پرسش ۳۸: ارکان مسئولیت مدنی را نام برده و هر کدام را به اختصار توضیح دهید.

الف) ضرر: هر جا که نقصی در اموال ایجاد شود یا منفعت مسلمی از دست برود یا به سلامت و حیثیت و عواطف شخصی لطمه‌ای وارد شود می‌گویند ضرری به بار آمده است. ضرر دارای سه قسم است، مادی، معنوی، بدنی.
 ب) تقصیر: ترک عملی که شخص ملزم به انجام دادن آن است یا ارتکاب عملی که از انجام آن منع شده است. برابر قانون اشخاصی که دارای تخصصی هستند و دانش و مهارت آن‌ها در کمک به مصدومان حادثه مؤثر است تکلیف دارند که به مصدومان کمک کنند و وانهادن از این عمل نوعی تقصیر است.
 ج) رابطه سببیت: فعلی است که اگر انجام نشود خسارت نیز به بار نمی‌آید. باید احراز شود که بین دو عامل ضرر و فعل زیان‌بار رابطه سببیت وجود دارد یعنی ضرر از آن فعل ناشی شده است یعنی اگر آن فعل یا ترک فعل نبود ضرری نیز حاصل نمی‌شد.

□ پرسش ۳۹: دفاع مشروع و شرایط آن را بیان کنید.

طبق ماده ۱۵ قانون مسئولیت مدنی کسی که در مقام دفاع مشروع موجب خسارت بدنی یا مالی مشخص متعدی شود مسئول خسارت نیست مشروط بر اینکه خسارت وارد بر حسب متعارف متناسب با دفاع باشد. دفاع مشروع در صورت اجتماع شرایط زیر قابل مجازات نخواهد بود:

الف) دفاع با تجاوز و خطر متناسب باشد.

ب) علل ارتكابی بیش از حد لازم نباشد.

ج) توسل به قوای دولتی بدون فوت وقت عملاً ممکن نباشد و یا مداخله قوای مذکور در رفع تجاوز و خطر مؤثر واقع نشود.

□ پرسش ۴۰: شرایط ضرری که قابل مطالبه است را نام ببرید.

۱. ضرر باید مسلم باشد.
۲. ضرر باید مستقیم باشد.
۳. ضرر باید مشروع باشد.
۴. ضرر باید ضرر باید جبران نشده باشد.
۵. ضرر باید قابل پیش‌بینی باشد.
۶. ضرر باید ناشی از اقدام زیان‌دیده نباشد.

□ پرسش ۴۱: مسئولیت قانونی بر چند قسم است، توضیح دهید.

الف) مسئولیت کیفری یا جزائی: اگر فرد یا افراد بر اثر رفتار و کردار خود نظم جامعه را مختل کنند، بدیهی است جامعه برای نظم عمومی و منافع جامعه شخص مخالف را مجازات می‌کنند.

ب) مسئولیت مدنی: فرد یا افرادی به دیگری خسارت وارد کنند.

□ پرسش ۴۲: مفهوم خسارت در حوزه محیط‌زیست چیست و راهکارهای ارزیابی آن

چگونه است؟

در یک تعریف کلی در حقوق بین‌الملل خسارت زیست‌محیطی، زیان یا صدمه‌ای است که در نتیجه فعل یا ترک فعل یا در اثر بروز حوادث طبیعی به افراد، اموال یا محیط‌زیست وارد می‌شود. برای ارزیابی و تعیین میزان خسارت وارده می‌توان مقداری از یک منبع آسیب دیده را در نظر گرفت و آن را با همان مقدار از محیط بدون

آسیب دیدگی مقایسه کرد. برای مثال بررسی تعداد ماهی ها یا بوته ها در مقداری از محیط آسیب دیده و تعمیم آن به سایر قسمت های خسارت دیده اما زمانی که قسمت های آسیب دیده با یکدیگر قابل مقایسه نباشند برای ارزیابی شدت خسارت می توان هزینه های لازم برای بازسازی و اعاده وضع به حالت پیشین را معیاری در راستای ارزیابی میزان خسارت شناخت همچنین می توان با تمسک به پرونده های حقوقی مطرح شده در دیگر زمینه ها تخمین زد مانند کاهش قیمت املاک به دلیلی آلودگی

□ پرسش ۴۳: در طرح دعوا علیه دولت به دلیل ایجاد خسارت به محیط زیست در حقوق

داخلی چه چیزی مدنظر است؟

الف) خواهان در دعاوی محیط زیست: با توجه به اینکه اقامه دعوا به عنوان حمایت از محیط زیست می تواند یک وظیفه عمومی تلقی شود به نظر می رسد نمی توان افراد و سازمان های غیردولتی زیست محیطی را از حق اقامه دعوا محروم کرد که به موجب ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری سازمان های مردم نهادی که اساسنامه آن ها درباره حمایت از اطفال و نوجوانان، محیط زیست، منابع طبیعی میراث فرهنگی، بهداشت عمومی و حمایت حقوق شهروندی است می توانند نسبت به جرائم ارتكابی در زمینه های فوق اعلام جرم کنند

ب) دادگاه صالح برای رسیدگی به دعاوی زیست محیطی علیه دولت در حقوق ایران: بر اساس ماده ۱۰ دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۹۲ اشخاص حقوق خصوصی می توانند علیه تصمیمات و اقدامات دولتی که آلودگی های محیط زیست منجر می شود به طور مستقل در دیوان عدالت اداری طرح دعوا کنند.

□ پرسش ۴۴: تصمیمات دادگاه ها در پرونده های محیط زیست به چه صورت می باشند؟

دستور موقت: از آنجا که جبران خسارت های محیط زیست اغلب اوقات نمی تواند وضع را به حالت سابق برگرداند تصور موقت یکی از راهکارهای قدیمی است که می تواند از آلودگی یا دیگر آسیب های زیست محیطی بکاهد این راهکار به طور معمول پس از ارزیابی جبران ناپذیر بودن زیان و تهدید سلامت عمومی به طور خارج از نوبت صادر می شود بنابراین در قضایای زیست محیطی که در آن ها به اقدام فوری نیاز است مناسب به نظر می رسد.

اعاده وضع به حالت سابق: بر این اساس که اعاده وضع به حالت سابق بهترین و کامل ترین طریق جبران خسارت وارده بر محیط زیست است دادگاه ها با توجه به ارزش مواهب طبیعی باید تا حد ممکن از بین اقسام روش های جبران خسارت از این روش استفاده کنند.

الزام به پرداخت ضرر و زیان: طبق ماده ۱۰ قانون حفاظت دریا و رودخانه های مرزی از آلودگی نفتی: کشتی های مشمول این قانون ملزم خواهند بود که در حین ورود به دریای ساحلی ایران در مقابل خسارت های احتمالی ناشی

از آلوده کردن دریا بیمه شده باشند کشتی‌هایی که بیمه نشده باشند باید حاصل تعهدنامه مالی جهت جبران خسارت باشند.

در نظر گرفتن مجازات: برخی دادگاه‌ها مجازات مالی را به دلیل تخلف از حقوق محیط‌زیست علیه حکومت‌ها صادر کرده‌اند و هدف از مجازات ابراز مخالفت اجتماع با رفتار ممنوعه و ارسال پیامی بازدارنده برای بازداشتن رفتارهای مشابه است.

فصل هفتم: تحلیل اقتصادی حقوق

□ پرسش ۴۵: هدف از تحلیل اقتصادی حقوق چیست و مزایای آن را نام ببرید.

هدف از تحلیل اقتصادی حقوق بررسی قوانینی مانند قوانین بورس و خصوص سازی است که در حوزه اقتصاد به تصویب رسیده‌اند و به بهبود استدلال و توضیح بهتر مطالب در حوزه‌های جدید یاری می‌رساند.

□ پرسش ۴۶: نظر ماریانو در مورد نظام‌های اجتماعی را بیان کنید.

نظام‌های اجتماعی طراحی نشده‌اند تا صرفاً به صورت یک‌جانبه تصمیم‌گیری کنند، بلکه این نظام‌ها به این دلیل طراحی شده‌اند تا افراد بتوانند در چارچوب آن‌ها نیروها و داشته‌های خود را با یکدیگر مبادله کنند. اقتصاد باید بتواند فعالیت‌های مبادلاتی افراد را که به شکل خصوصی از طریق نظام اقتصادی و یا جمعی از طریق نظام سیاسی صورت می‌پذیرد را تحلیل کند.

□ پرسش ۴۷: آثار اقتصادی زکات را توضیح دهید.

زکات پرداخت قسمتی از محصولات است که انسان از طبیعت به دست می‌آورد. زکات نوعی مالیات بوده و عرضه اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. عرضه دچار شکست شده و به صورت غیر موازی از نقطه شکست به طرف بالا منتقل می‌شود. عرضه بازاری کاهش و قیمت افزایش می‌یابد. زکات می‌تواند مصرف از کاهش و قیمت را افزایش دهد.

□ پرسش ۴۸: آثار اقتصادی خمس را توضیح دهید.

دیدگاه اهل تسنن و تشیع در خصوص خمس با یکدیگر متفاوت می‌باشد. اهل تسنن اعتقاد دارند خمس شامل همان مواردی است که در قرآن آمده اما از نظر اهل تشیع یک‌پنجم از مازاد دارایی سالانه باید به عنوان خمس پرداخت شود. خمس در واقع مالیات ثابتی است که به دولت اسلامی (حکومت اسلامی) از مازاد بر مخارج به طور سالانه پرداخت می‌شود. تعهد به پرداخت خمس باعث افزایش مصرف، قیمت، مقدار عرضه، نرخ بهره و رشد

اقتصادی در کوتاه مدت می شود. با پرداخت خمس پس انداز، سرمایه گذاری و رشد اقتصادی بلندمدت کم می شود.

□ پرسش ۴۹: تفاوت مالیات، زکات و خمس چیست؟

زکات بخشی از تولید بوده و از محصولات معدودی گرفته می شود، در مقابل مالیات پرداخت مبلغی از مازاد درآمد است. زکات پرداخت به نظام مذهبی بوده در صورتی که مالیات از اختیارات حاکم شرع یا همان حکومت می باشد که امری متغیر است. مالیات در اختیار حکومت، حاکم شرع بوده و هر زمان با توجه بر مصلحت می تواند وضع کند.

فصل هشتم: حقوق رقابت

□ پرسش ۵۰: در چه صورتی اقدام تاجر نامشروع بوده و جرم تلقی می‌گردد؟

در صورتی که تاجر با استفاده از وسایل مغایر با قانون، عرف و اخلاق تجارت اقدام به جذب مشتریان رقیب تجاری کند یا در پی جذب آنها به سمت خود باشد و یا با توسل به وسایل نامشروع به رقیب تجاری ضرر رساند و یا در پی اضرار به منافع وی باشد، اقدام وی رقابت نامشروع تلقی می‌شود.

□ پرسش ۵۱: اشکال مختلف رقابت نامشروع را نام ببرید.

- ۱- ایجاد شبهه
- ۲- گمراه کردن عموم
- ۳- بی‌اعتبار ساختن رقیب تجاری
- ۴- افشای اسرار تجاری
- ۵- استفاده بلاجهت از دستاوردهای دیگران
- ۶- ایجاد اختلال در بنگاه رقیب تجاری
- ۷- بی‌نظمی در بازار

□ پرسش ۵۲: رقابت ممنوع چیست؟

در رقابت ممنوع، تاجر از یک فعالیت تجاری خاص منع می‌شود این ممنوعیت ممکن است بر اساس نص قانون یا به دلیل تعهد طرفین به عدم رقابت باشد.

□ پرسش ۵۳: تفاوت رقابت ممنوع و رقابت نامشروع در تجارت چیست؟

در رقابت نامشروع، تاجر از اصل فعالیت یا رقابت تجاری منع نشده بلکه از توسل به وسایل و روش‌های مغایر با قانون، اخلاق و عرف حرفه‌ای ممنوع شده است پس رقابت نامشروع، وصف نامشروع به خود گرفته چون که در آن از وسایل رقابتی نامشروع استفاده شده است و سایلی که استعمال آنها بر مشتریان تأثیر گذارده و در نتیجه

فعالیت را غیرقانونی می‌گرداند؛ اما در رقابت ممنوع، آنچه منع شده، نفس فعالیت تجاری رقابتی است و این منع از قانون یا توافق نشأت می‌گیرد. پس در رقابت ممنوع برخلاف رقابت نامشروع به وسایل استفاده‌شده در آن نگاه نمی‌شود. چون در آن، نفس رقابت ممنوع است خواه در آن از وسایل قانونی یا غیرقانونی استفاده‌شده باشد. در واقع مرتکب رقابت ممنوع، حق رقابت ندارد.

□ پرسش ۵۴: رقابت از منظر اسلام به چه معناست؟

از نظر اسلام، رقابت و چشم و هم‌چشمی پذیرفته نیست؛ اما رقابت به معنای، مسابقه برای کسب درآمد در چارچوب قواعد اخلاقی و حقوقی اسلام پذیرفته شده است. این چارچوب‌ها همچون فیلتری رقابت را از آثار سوء آن پاک‌سازی کرده و در جهت اهداف نظام اقتصادی اسلام قرار می‌دهند.

□ پرسش ۵۵: تاریخچه پیدایش حقوق رقابت را توضیح دهید.

نظام سرمایه‌داری و اقتصاد مبتنی بر بازار اعتقاد دارد دولت نباید هیچ دخالتی در اقتصاد داشته باشد و کنترل اقتصاد به دست بازار آزاد که توسط دست‌های نامرئی کنترل خواهد شد رها گردد و متعاقب این نظام اقتصادی، سرمایه‌داران و شرکت‌های عظیمی در آمریکا ظهور کردند که با توافق یکدیگر، نهادی به نام تراست بنیان نهاد و منافع خود را با یکدیگر هم سو کردند. تراست‌ها که تمام یا بخش اعظم تولیدات یک محصول را به دست آورده بودند با انحصار و قدرت نفوذ سیاسی در حق مصرف‌کنندگان و کارگران اجحاف می‌کردند. این اعمال موجی از نارضایتی را در آمریکا در پی داشت که در نهایت به تصویب قانون شرمین در سال ۱۸۹۰ میلادی انجامید. این قانون که به مقابله با انحصار و محدودیت در تجارت پرداخت سرآغاز تأسیس رشته جدیدی در حقوق با عنوان حقوق رقابت گردید.

□ پرسش ۵۶: کارایی اقتصادی حقوق رقابت را توضیح دهید.

کارایی اقتصادی به معنی انجام فعالیت اقتصادی به بهترین وجه با بهترین نتیجه بدون هدر رفت منابع است. کارایی اقتصادی بر سه قسم است:

الف) کارایی ابتکاری یا پویا: که برای کسب سود بیشتر به نوآوری و تولید محصول جدید و برتر سوق داده می‌شود.

ب) کارایی تولیدی: بیشترین تولید با کمترین منابع و هزینه.

ج) کارایی تخصیصی: پایین آوردن قیمت فروش و تولید متناسب با میزان فروش.

□ پرسش ۵۷: رفاه را توضیح دهید.

رفاه بر سه قسم است: رفاه تولیدکننده، رفاه مصرف‌کننده و رفاه کل جامعه. اضافه رفاه تولیدکننده به سود حاصل از مابه‌التفاوت فروش کالای معین در یک بازاری انحصاری و بازار رقابتی - رفاه مصرف‌کننده مابه‌التفاوت قیمت مطلوبیت کالای معین با قیمت رقابتی همان کالا است. حاصل جمع رفاه تولیدکننده رفاه کل جامعه را تشکیل می‌دهد اما هدف حقوق رقابت افزایش رفاه مصرف‌کننده می‌باشد.

□ پرسش ۵۸: مکاتب هاروارد و شیکاگو را توضیح دهید.

مکتب هاروارد بر این باور است هر چه تعداد بنگاه‌های اقتصادی در یک بازار معین کم باشد احتمال بروز شکست‌های بازاری بیشتر است از این رو حمایت از بنگاه‌های کوچک و افزایش تعداد بنگاه‌ها را لازمه رقابت می‌دانستند چراکه افزایش بنگاه‌ها به افزایش رضایتمندی مصرف‌کنندگان می‌انجامد، اما مکتب شیکاگو طرفدار اقتصاد آزاد مبتنی بر خودتنظیمی بر خود ترمیمی و دخالت حداقلی دولت در اقتصاد است و برخلاف مکتب هاروارد معتقد بودند هر هدف دیگری غیر از کارایی تخصیصی شایسته حمایت نیست.

□ پرسش ۵۹: مفهوم سیاست رقابتی چیست؟

رقابت را می‌توان یک فرآیند پویا در همگرایی میان بنگاه‌ها دانست که در این فرآیند شایسته‌ترین آن‌ها کامیاب می‌شوند. اصطلاح سیاست رقابتی در وسیع‌ترین تعریف شامل تمامی سیاست‌های مرتبط با رقابت در بازار از جمله سیاست‌های تجاری، سیاست‌های تنظیم‌کننده و سیاست‌های اتخاذ شده توسط دولت برای اصلاح سیاست‌های ضد رقابتی شرکت‌های خصوصی یا عمومی می‌باشد و در تعریف محدود جهت پوشش دادن سیاست‌ها و قوانین حاکم بر رفتار ضد رقابتی شرکت‌ها استفاده می‌شود.

□ پرسش ۶۰: اهداف حقوق رقابت را توضیح دهید.

حقوق رقابت، ابزار اصلی برای پیشبرد سیاست‌های رقابتی است و در کنار ابزار دیگر آن یعنی خصوصی‌سازی و مقررات زدایی به‌عنوان مکمل عمل می‌نماید تا مانع از سوءاستفاده‌های ناشی از آن‌ها گردد. حقوق رقابت را

می‌توان این‌گونه تعریف کرد. مجموعه‌ای از اصول و قواعد که به سبب نارسایی‌های بازار ناظر بر رفتار و ارتباط و توافق میان بنگاه‌ها است تا مانع انحراف ساختار بازار به سمت انحصار شده و سبب بهبود عملکرد آن شود.

□ پرسش ۶۱: قواعد حقوق رقابت را توضیح دهید.

الف) دسته نخست شامل آن بخش از قواعد رقابت می‌شود که هدفشان تعیین عملکرد بازارها در یک اقتصاد رقابتی است. این دسته از قواعد، متوجه مصرف‌کننده یا بنگاه خاصی نیستند. بلکه مربوط به مجموعه روابطی هستند که بازار را شکل می‌دهند و به عبارت دیگر، از قواعد رقابت جمعی سخن می‌گویند.

ب) دسته دوم شامل قواعدی است که هدف آن‌ها استقرار رقابت در قالبی عادلانه و صریح در بازار می‌باشد بدان معنا که رقابت صادقانه معتدل در بازار اجرا گردد. هدف این دسته قواعد، جلوگیری از زیان‌های رویه‌های ضد رقابتی است.

□ پرسش ۶۲: اصول قانون اساسی مرتبط با رقابت را توضیح دهید.

- ۱- بندهای ۶ و ۹ و ۱۲ اصل سوم قانون اساسی، در خصوص رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه و پی‌ریزی صحیح اقتصاد در جهت عدالت.
- ۲- بند ۵ اصل ۴۳ قانون اساسی، در خصوص مبارزه با انواع فعالیت‌های غیر کارآمد و غیر مشروع اقتصادی مثل منع اضرار به غیر، انحصار، احتکار، ربا و دیگر معاملات باطل و حرام.
- ۳- اصل ۴۸ قانون اساسی در مورد توزیع عادلانه امکانات و فعالیت اقتصادی میان استان‌ها
- ۴- اصل ۲۸ قانون اساسی در مورد آزادی انتخاب شغل.

□ پرسش ۶۳: مواردی از قانون حقوق رقابت را نام ببرد.

مهم‌ترین قواعدی که در قانون رقابت ایران به آن‌ها اشاره شده عبارت است از:

- ۱- ممنوعیت تبانی و سازش در شرایط خاص
- ۲- ممنوعیت تغذیه و کنترل مقدار تولید، خرید یا فروش کالاها و خدمات
- ۳- ممنوعیت احتکار
- ۴- ممنوعیت سوءاستفاده از وضعیت اقتصادی
- ۵- ممنوعیت تبعیض در شرایط معامله

- ۶- ممنوعیت کسب اطلاعات به صورت غیرمجاز
- ۷- ممنوعیت ادعا در شرایط خاص
- ۸- ممنوعیت تثبیت قیمت‌ها، فروش اجباری
- ۹- ممنوعیت مداخله در فعالیت رقبای تجاری.

فصل نهم: حقوق قراردادهای بین‌المللی

□ پرسش ۶۴: تفاوت قراردادهای و معاهدات بین‌المللی را توضیح دهید.

قراردادهای بین‌المللی معاملات یا تعهداتی بین اشخاص حقیقی یا حقوقی که دارای تابعیت‌های متفاوت هستند بوده و شامل قواعد و مقررات حقوق مدنی (داخلی) می‌باشند و به حاکمیت دولت‌ها ارتباطی ندارد و شامل حقوق بین‌المللی خصوص می‌باشد. معاهدات بین‌المللی طبق کنوانسیون ۱۹۶۹ و ۱۹۸۹ به توافق بین‌المللی گفته می‌شود که بین تابعان بین‌المللی به صورت مکتوب تنظیم و منعقد می‌شود و شامل حقوق بین‌الملل عمومی می‌شود و رابطه تنگاتنگ با دولت‌ها دارند. برای اجرای آن در ایران باید تشریفات کامل تصویب یک قانون را عیناً طی کند (طبق اصل ۷۷ قانون اساسی). در غیر این صورت فاقد اعتبار است.

□ پرسش ۶۵: انواع معاهدات بین‌المللی را نام ببرید.

عهدنامه: بنیادی‌ترین روابط بین دو یا چند کشور بوده و طی تشریفات رسمی انعقاد می‌شود مثل عهدنامه مودت ایران و سوئد

کنوانسیون: جهت تدوین قواعد حقوقی و مهم بین کشورهای متعدد می‌باشد مثل کنوانسیون ژنو

موافقت‌نامه: معاهده‌ای است که در روابط بین دو کشور جهت زمینه‌های فرهنگی و اقتصادی، بازرگانی حمل‌ونقل می‌باشد.

پیمان: دولت وارد یک تشکیلات بین‌المللی شده و یا در آن سازمان‌ها عضو می‌شود. مثل پیمان بغداد.

□ پرسش ۶۶: قرارداد جونیت وینچر یا JV را توضیح دهید.

این قرارداد به نام گروه اقتصادی با منافع مشترک نیز نامیده می‌شود و قراردادی است بین دو یا چند نفر که به طور مشترک تعهد به انجام عملی را بر عهده می‌گیرند و با اشتراک گذاشتن توان مالی، دانش، هنر، اشتراک در سود و ضرر داشته و در واقع یک شراکت به مفهوم مدنی است تا به انتفاع برسند.

□ پرسش ۶۷: قرارداد EPC را توضیح داده و ویژگی‌های آن را مشخص کنید.

EPC قرارداد کلید به دست یا Turnkey بوده که حد اعلای سپردن مسئولیت کل پروژه، مدیریت اجرا، کنترل کیفی، کنترل پروژه بر عهده پیمانکار است که طی زمان معین به کارفرما تحویل داده می‌شود و کارفرما هیچ گونه حق دخالتی در آن ندارد. Engineering Purchase Contract یا EPC دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد:

۱- پیمانکار آزادی عمل بیشتری داشته و واسطه به فعالیت دیگران نیست و در انتخاب تکنیک و تجهیزات

دست باز دارد و به زمان‌بندی دیگران ارتباطی ندارد

۲- کارفرما فقط با یک نهاد در ارتباط می‌باشد

۳- خطر ریسک برای کارفرما بسیار پایین می‌شود و این خط به پیمانکار انتقال می‌یابد

۴- سرعت پروژه بالا بوده (پرداخت‌ها به موقع انجام بگیرد)

۵- استفاده از وسایل با کیفیت پائین باعث بالا رفتن ریسک کیفیت شده و عدم دریافت کار توسط کارفرما را سبب می‌شود.

۶- اطمینان در زمان بالای کار تأمین شد و وجود جریمه برای هریک از طرفین در صورت نقض تعهدات

۷- استفاده از منابع فاینانس می‌تواند سهولت کار را سبب شود.

□ پرسش ۶۸: استثنائات حاکمیت اراده در انتخاب قوانین حاکم بر قرارداد را بیان نمایید.

الف) قانون انتخابی نباید مخالف با قوانین آمده باشد

ب) قانون انتخابی نباید مخالف با نظم عمومی و اخلاق حسنه باشد.

□ پرسش ۶۹: انتقادهای وارد بر حاکمیت اراده در قراردادهای خصوصی را بیان نمایید.

الف) وجود هر تعهد موکول به قانونی است که از آن تعهد حمایت می‌کند و اراده زمانی می‌تواند منشأ تعهد باشد که قانونی آن را ایجاد نماید بدین ترتیب قبول اینکه اراده به تنهایی الزام تولید کند با اشکال منطقی مواجه است. ب) اشخاص تابع قانون‌اند نه قانون تابع اشخاص.

□ پرسش ۷۰: در حاکمیت اراده بر قراردادهای بین‌المللی در صورت سکوت طرفین در

قرارداد چه قانونی حاکم می‌شود؟

راه حل اول: قانون حاکم بر قرارداد چه در تشکیل چه در مورد شرایط و چه در مورد آثار آن همان است که طرفین توافق کرده‌اند و در غیر این صورت قاضی تلاش می‌کند کشف اراده مشترک کند (قانون فرانسه) در صورت عدم توافق صریح بر اساس ساختار و اوضاع و احوال تبیین می‌کند چه قانونی حاکم شود.

راه حل دوم: هرگاه طرفین قرارداد در مورد قانون حاکم توافق صریح ننمایند، قانون محل انعقاد قرارداد حاکم می‌شود.

راه حل سوم: در صورت سکوت طرفین قانون کشوری که بیشترین ارتباط با قرارداد را دارد حاکم بر قرارداد شده و از جستجوی اراده صرف‌نظر می‌شود.

□ پرسش ۷۱: مسائل ماده ۹۶۸ قانون مدنی در خصوص حاکمیت اراده را بیان نمایید.

به‌جای قاعده حاکمیت اراده، قانون محل وقوع عقد را بر قرارداد حاکم می‌داند بر اساس ماده ۹۶۸ قاعده حاکمیت اراده فقط در مورد قراردادهای بین‌اتباع خارجی جریان دارد. ماده ۹۶۸ حکم قرارداد یا عقود را معین ننموده بلکه تعهدات ناشی از آن را بیان کرده و روشن نیست که مختص به قراردادهای بین‌المللی بوده یا قرارداد داخلی را هم شامل می‌شود.

فصل دهم: حقوق تأمین مالی سرمایه‌گذاری خارجی

□ پرسش ۷۲: ویژگی‌های قانون تشویق و حمایت در سرمایه‌گذاری خارجی را نام ببرید.

- ۱- موجب رشد اقتصادی شود
- ۲- موجب تهدید امنیت ملی و منابع عمومی، تخریب محیط‌زیست، اخلال در اقتصاد کشور و تضییع تولیدات مبتنی بر سرمایه‌گذاری‌های داخلی نشود
- ۳- متضمن اعطای امتیاز توسط دولت به سرمایه‌گذار خارجی نباشد
- ۴- سهم ارزش کالا در هر بخش اقتصادی از ۲۵ درصد و در هر رشته از ۳۵ درصد بیشتر نخواهد شد.

□ پرسش ۷۳: ابزارهای تأمین مالی را نام ببرید.

- ۱- بازار سرمایه
- ۲- تسهیلات مالی خارجی (فاینانس)
- ۳- صندوق توسعه ملی
- ۴- قراردادهای ساخت
- ۵- انتشار اوراق مشارکت برای طرح‌های دولتی
- ۶- ابزارهای مالی اسلامی (صکوک)
- ۷- بورس کالای ایران
- ۸- بانک توسعه اسلامی
- ۹- بانک جهانی
- ۱۰- بنیاد برکت
- ۱۱- بانک توسعه سازمان همکاری اقتصادی

□ پرسش ۷۴: اجزاء تشکیل دهنده بازار سرمایه را نام ببرید.

- ۱- اوراق مشارکت

۲- اوراق صکوک اجاره تأمین نقدینگی

۳- اوراق صکوک اجاره تأمین دارایی

۴- اوراق مرابحه

۵- اوراق سلف

۶- صندوق زمین و ساختمان

۷- اوراق استصناع

۸- اوراق صنعت

۹- اوراق وکالتی

□ پرسش ۷۵: الزامات کلی انتشار اوراق مشارکت را بیان کنید.

۱- ثبت اطلاعات مالی پروژه و طرح در صورت‌های مالی ناشر

۲- مثبت بودن سودآوری شرکت در دو سال مالی اخیر

۳- آورده ناشر که می‌تواند غیر نقدی هم باشد مانند پیشرفت فیزیکی معادل

۴- درصد منابع مالی موردنیاز کمتر از ۲ بودن نسبت بدهی به حقوق صاحبان سهام ناشر

۵- توان کوشش سود علی‌الحساب

□ پرسش ۷۶: فاینانس و ریفاینانس را تعریف کنید.

در مواقعی فروشنده مایل نیست وجه کالا را به صورت اعتبار اسنادی مدت‌دار دریافت کند و از طرف دیگر خریدار نیز به دلیل فقدان نقدینگی قادر به پرداخت نقدی اعتبار اسنادی نیست. در این حالت خریدار از یک بانک یا مؤسسه مالی درخواست می‌کند که وجه اعتبار اسنادی را به صورت نقدی به فروشنده پرداخت و اصل و سود مبلغ پرداخت شده را در یک دوره زمانی مشخص از خریدار دریافت کند. این روش پرداخت را فاینانس مالی و به مؤسسات تأمین کننده وجوه فاینانس مالی می‌گویند. در ریفاینانس بانک‌ها با استفاده از منابع بانک‌های خارجی اقدام به پرداخت تسهیلات ارزی کوتاه‌مدت در قالب خطوط اعتباری ریفاینانس می‌کنند با توجه به اینکه نرخ سود این گونه تسهیلات نسبت به سود تسهیلات ریالی بسیار کم است کمک مؤثری جهت کاهش هزینه‌های تمام‌شده کالا خواهد بود.

□ پرسش ۷۷: تفاوت صکوک با اوراق قرضه را بیان کنید.

- ۱- صکوک بیانگر مالکیت یک دارایی مشخص است درحالی که اوراق قرضه فقط حاکی از تعهد بدهی می باشد یعنی رابطه بین صادرکننده و خریدار اوراق قرضه رابطه وام گیرنده و وام دهنده است که نرخ بهره هم ثابت است. این همان رباست.
- ۲- دارایی موضوع اوراق صکوک از نظر شرعی مجاز می باشد. درحالی که در اوراق قرضه دارایی های که از نظر اسلام پذیرفته نیستند هم می تواند پشتوانه اوراق قرار گیرد.
- ۳- اعتبار اوراق قرضه به اعتبار صادرکننده یا ناشر آن است درحالی که اعتبار صکوک به ارزش دارایی پشتوانه بستگی دارد.
- ۴- فروش صکوک در بازار ثانویه فروش مالکیت یک دارایی است اما فروش اوراق قرضه فروش بدهی می باشد.
- ۵- در صکوک امکان افزایش اصل دارایی و در نتیجه ارزش خود ورقه صکوک وجود دارد درحالی که اصل بدهی در اوراق قرضه قابلیت افزایش ندارد.

□ پرسش ۷۸: طرفین اصلی قرارداد بی. او. تی (B.O.T) را نام ببرید.

- دولت سرمایه پذیر:** یکی از طرفه ای اصلی قرارداد بی. او. تی دولت است که در قلمرو خود اجازه می دهد تا یک شرکت پروژه خصوصی یا شرکت، ساخت یک پروژه زیربنایی و تأمین مالی آن را تقبل کرده و پس از ساخت برای مدتی از آن بهره برداری کند. در عمل یکی از نهادهای دولتی مسئولیت پروژه را به عهده گرفته و در نهایت پروژه به آن نهاد منتقل می شود.
- شرکت پروژه یا کنسرسیوم:** طرف دوم قرارداد بی. او. تی تعدادی کارگزار خصوصی است که در یک شرکت تحت عنوان شرکت پروژه متشکل شده و به طور مشترک مسئولیت تأمین مالی، ساخت، اجرا و بهره برداری از پروژه را تقبل می کنند.
- سهامداران:** اشخاص حقیقی و یا حقوقی هستند که بخشی از سرمایه مورد نیاز برای پروژه را از طریق خرید سهام تأمین می کنند.
- پیمانکاران:** پیمانکاران ممکن است متعدد باشند که برحسب مورد ممکن است وظیفه مطالعات ابتدائی پروژه، ساخت پروژه، عرصه ماشین آلات، ابزار و مصالح مورد نیاز برای ساخت پروژه، نصب ماشین آلات، بهره برداری عرضه مواد اولیه و دیگر مایحتاج برای بهره برداری و غیره را به عهده گیرند.

خریداران محصولات: کسانی که در نهایت محصولات پروژه به آنها فروخته می‌شود، ممکن است مصرف‌کنندگان نهایی یا شرکت‌های خصوصی یا دولتی باشند که به‌طور تضمینی خرید محصولات را قبول کرده‌اند.

□ پرسش ۷۹: مراحل اجرای قراردادهای بی.او.تی (B.O.T) را نام ببرید؟

- ۱- دولت به شرکت پروژه امتیاز احداث یک پروژه اقتصادی را اعطا می‌کند.
- ۲- دولت امتیاز بهره‌برداری از پروژه اقتصادی و زیربنایی ساخته شده را برای مدت معینی به شرکت پروژه واگذار می‌کند.
- ۳- شرکت پروژه مسئول تأمین مالی پروژه می‌باشد.
- ۴- شرکت پروژه مسئول ساخت پروژه است.
- ۵- مسئولیت بهره‌برداری از پروژه در مدت مقرر به عهده شرکت پروژه است.
- ۶- شرکت پروژه منابع به‌دست‌آمده در این مدت را به ازای هزینه‌های انجام شده محاسبه می‌کند.
- ۷- پس از انقضای مدت مقرر، پروژه به‌طور رایگان به دولت مزبور منتقل می‌شود.

□ پرسش ۸۰: مزایای استفاده از قراردادهای بی.او.تی (B.O.T) را بیان کنید؟

عمده‌ترین مزایای استفاده از قراردادهای بی.او.تی در مناطق آزاد تجاری و صنعتی ایران جذب سرمایه‌های بخش خصوصی به‌طرف طرح‌های زیربنایی اقتصادی، سرازیر کردن تکنولوژی و فن‌آورهای به‌سوی کشور و مناطق آزاد تجاری و صنعتی از طریق اعطای لیسانس‌ها و مجوزهای تولید و انتقال دانش فنی و آموزش و بهره‌مند شدن از یک مدیریت کارآمد برای اداره و بهره‌برداری از پروژه‌های زیربنایی می‌باشد.

فصل یازدهم: فقه و حقوق ابزارهای مشتقه

□ پرسش ۸۱: ابزارهای مشتقه را تعریف نمایید.

در بازارهای مالی ریسک و عدم اطمینان از فعالیت‌های اقتصادی تفکیک شدنی نیستند و همیشه باهم هستند، متخصصان و اقتصاددانان برای حل این مشکل ابزارهای جدیدی ابداع نموده‌اند که یکی از این نوآوری‌ها، ابزارهای مالی مشتقه می‌باشد. علت نام‌گذاری این ابزارهای مشتقه این است که ارزش آن‌ها از ارزش آینده دارائی‌های واقعی دارائی پایه که مبنای قرارداد است مشتق می‌شود. دارائی پایه می‌تواند از هر گونه دارائی مانند نفت، طلا، ارز، مسکن و غیره باشد.

□ پرسش ۸۲: انواع ابزارهای مشتقه قابل معامله در بهابازار را نام برده و توضیح دهید.

الف- قرارداد آتی: که دو طرف آن در مصرف خرید و فروش کالا و یا دارایی مالی معلومی به قیمت آینده توافق می‌کنند در این قرارداد هر دو طرف آن به اجرای مفاد قرارداد در آینده ملزم می‌باشند.
ب- قرارداد اختیار معامله: قراردادی که میان خریدار و فروشنده که به موجب آن خریدار اختیار با پرداخت وجهی به فروشنده اختیار، حق خرید یا فروش مالی را با قیمت معین در آینده‌ای مشخص به دست می‌آورد.

□ پرسش ۸۳: شاخص‌های سهام به چند دسته تقسیم می‌شوند، توضیح دهید.

الف: شاخص‌های قیمت: در شاخص‌های قیمتی روند بازار فقط بر اساس تغییرات قیمت بررسی می‌شود و به تعداد سهام و تأثیر آن در شاخص توجه نمی‌شود. معروف‌ترین شاخص قیمت شاخص داوجونز آمریکاست که تغییرات قیمت ۳۰ شرکت بزرگ در آن درج می‌شود.
ب: شاخص‌های ارزشی: در شاخص‌های ارزشی سهام شاخص از طریق حاصل ضرب ارزش سهام در تعداد سهام به دست می‌آید. شاخص بیشتر بهاء بازارهای مهم دنیا از جمله بهابازار تهران از نوع ارزشی است.

□ پرسش ۸۴: مزایای قراردادهای واقع بر شاخص سهام را توضیح دهید.

- ۱- قرارداد واقع بر شاخص سهام برای مدیران فرصت پوشش ریسک را فراهم می‌آورد طراحی قراردادهای شاخص سهام امکان می‌دهد که ریسک قیمت از خطر گریزان به خطر پذیران و بورس بازان انتقال یابد. خطر گریزان با استفاده از قرارداد شاخص سهام می‌کوشند تا سرمایه خود را در قبال نوسانات احتمالی قیمت در آینده پوشش دهند و خطر تغییرات نامطلوب قیمت را به حداقل رسانند.
- ۲- حق معامله نسبت به قسمت وسیعی از بازار می‌باشد. معامله شاخص سهام به معنی معامله بر گستره وسیعی از بازار است بنابراین سرمایه‌گذاران به جای این که در میان سهام موجود در بازار بهترین را جستجو کند ترجیح می‌دهد نسبت به مجموعه‌ای از بازار معامله کند.
- ۳- معامله بر شاخص سهام به سرمایه‌گذاران در بازار سهام امکان می‌دهد که به جای خرید عقدی سهام و انجام هزینه‌های معاملات به کمک این ابزار هزینه‌های معاملاتی خود را کاهش دهند.
- ۴- ورود به بازار شاخص سهام منوط به سپردن تضمین‌های معکوس در این بازار است.

□ پرسش ۸۵: تفاوت قمار و قراردادهای شاخص سهام را توضیح دهید.

- الف) فقها و حقوقدانان عمدتاً قمار را مبتنی بر بازی خاص می‌دانند درحالی که در قرارداد شاخص سهام بازی خاص صورت نمی‌گیرد از نظر عرف سامانه معاملات مشتقات بازی تلقی نمی‌شود.
- ب) سرمایه‌گذاران با هدف بردو باخت وارد این بازار نمی‌شوند جوهر اصلی قراردادهای شاخص سهام تجارت و سرمایه‌گذاری است نه بازی مبتنی بردو باخت تصادفی
- ج) تفاوت اصلی میان قمار و معاملات شاخص سهام، ریسک است آنچه یک معامله را قمار می‌کند ریسک و خطر نیست بلکه عدم قطعیت و ابهام است در قمار اطلاعات مورد نیاز برای تصمیم‌گیری هم موجود هم در دسترس نمی‌باشد درحالی که در وضعیت ریسک میزانی اطلاعات برای پیش‌بینی نتیجه موجود است.
- د) در تقسیم‌بندی عقود، قمار از جمله عقود شاخصی و احتمالی است که تحقق یکی از آن دو مورد مبتنی بر شانس و تعارف است درحالی که قرارداد سهام شاخص از جمله عقود قطعی است.

□ پرسش ۸۶: ویژگی‌های قرارداد آتی خاص را توضیح دهید.

تعابیر صاحب‌نظران برای قراردادهای آتی خاص متفاوت است برخی از آن را پیمان آتی و برخی به آن قراردادهای سلف اطلاق نموده‌اند و گروهی دیگر به آن‌ها قراردادهای آتی خاص گفته‌اند استفاده از تعبیر قراردادهای سلف برای این قراردادها مناسب نیست زیرا موجب اشتباه آن‌ها با قرارداد سلف که در فرهنگ حقوقی و فقهی موسوم بوده و هست می‌شود. بر اساس قرارداد آتی خاص طرفی که اراده خرید دارد متعهد می‌شود که مقدار مشخصی

از یک دارایی را در تاریخ معین با قیمت مشخص و در مکان معلومی از فروشنده تحویل بگیرد و طرف مقابل که اراده فروش دارد نیز متعهد می‌شود که آن دارایی را با همان خصوصیات به خریدار تحویل دهد. این قراردادها در OTC منعقد می‌شوند. OTC به خارج از بورس در مقابل در صحن بورس گفته می‌شود. معامله OTC در محل خاصی صورت نمی‌گیرد و به صورت مستقیم بین معامله‌گران و معمولاً از طریق تلفن یا شبکه‌های کامپیوتری انجام می‌شود. ضوابط و مقررات استانداری که بر این معاملات حاکم نیست. این قرارداد اغلب در سررسید با انجام معامله و تسلیم ثمن (پول) و مثنی (کالا) تسویه می‌شود. در این قراردادها معمولاً ضمانتی جهت انجام تعهد از طرفین گرفته نمی‌شود پس خطر عدم قبول یکی از طرفین برای عمل به تعهد وجود دارد و تنها ضمانت استفاده از اهرم قانون است.

فصل دوازدهم: حقوق بازار بورس

□ پرسش ۸۷: ارکان و موارد بازار بورس را تعریف کنید.

- ۱- بورس اوراق بهادار: در قالب یک شرکت عام می‌باشد، بازاری متشکل و خود انتظام که اوراق بهادار توسط کارگزاران یا معامله‌گران طبق قانون دادوستد می‌شود.
- ۲- اوراق بهادار: سندی است که ضامن حقوق مالی، قابل نقل و انتقال برای مالک و منفعت آن باشد.
- ۳- کارگزار: شخصی حقوقی که اوراق بهادار را برای دیگران و به حساب آن‌ها معامله می‌کند.
- ۴- عرضه عمومی: عرضه اوراق بهادار منتشره به عموم جهت فروش.
- ۵- عرضه خصوصی: فروش مستقیم اوراق بهادار توسط ناشر به سرمایه‌گذاری‌های نهادی.
- ۶- ناشر: شخصی حقوقی است که اوراق بهادار را عرضه می‌کند.
- ۷- پذیرهنویسی: فرآیند خرید اوراق بهادار ناشر و یا نمایندگی قانونی و تعهد پرداخت وجه کامل آن
- ۸- اعلامیه پذیرهنویسی: اعلامیه‌ای است که به وسیله آن اطلاعات مربوط به ناشر و اوراق بهادار منتشر می‌شود.
- ۹- بیانیه ثبت: مجموعه فرم‌ها، استاد و مدارکی است که در مرحله تقاضای ثبت شرکت به سازمان داده می‌شود.
- ۱۰- سبد: مجموعه وجوه مالی است که از محل وجوه سرمایه‌گذاران خریداری می‌شود.

□ پرسش ۸۸: مزایای بورس اوراق بهادار را نام ببرید.

برای شرکت‌هایی که وارد بورس اوراق بهادار شده‌اند مزایای زیر را شامل می‌شود:

- ۱- معافیت مالیاتی
 - ۲- تسهیل در افزایش سرمایه و تأمین مالی
 - ۳- تأمین مالی از طریق اوراق بدهی و صکوک (اوراق)
- برای افرادی که در بورس سرمایه‌گذاری می‌کنند باعث عوامل زیر می‌شود:
- ۱- عدم نیاز به سرمایه‌گذاری کلان
 - ۲- قدرت نقد شوندگی زیاد
 - ۳- بازده متناسب با ریسک

□ پرسش ۸۹: بالاترین رکن بازار بورس چه نام دارد و اعضای آن چه افرادی هستند؟

بالاترین رکن بازار بورس، شورا بوده و وظیفه آن تصویب سیاست‌های کلان بازار بورس است. اعضای شورا عبارت است از:

- ۱- وزیر امور اقتصادی و دارایی به عنوان رئیس شورا
- ۲- وزیر بازرگانی
- ۳- رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی
- ۴- روسای اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و اتاق تعاون
- ۵- دبیر شورا
- ۶- دادستان کل کشور یا معاون او
- ۷- یک نفر نماینده از طرف کانون‌ها
- ۸- ۳ نفر خبره مالی از بخش خصوصی به پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی و هیئت وزیران
- ۹- ۱ نفر خبره مالی از بخش خصوصی به پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی و هیئت وزیران برای هر بورس

□ پرسش ۹۰: برای عرضه عمومی اوراق بهادار چه مراحل طی می‌شود؟

برای عرضه عمومی اوراق بهادار، این اوراق باید به ثبت سازمان اوراق بهادار برسد. ناشر باید تقاضای ثبت اوراق بهادار، بیانیه ثبت، اطلاعیه (اعلامیه) پذیرهنویسی را به سازمان بدهد. سازمان حداکثر تا ۳۰ روز قبول یا رد خود را اعلام می‌دارد و در این مدت به بررسی مدارک می‌پردازد. از آن تاریخ حداکثر ناشر ۳۰ روز فرصت دارد پذیرهنویسی را انجام دهد مگر با دلایل خاص و اسناد و مدارک درخواست تمدید نماید و این تمدید حداکثر ۳۰ روز خواهد بود بعد از این مدت ناشر ۱۵ روز فرصت دارد تا از نتایج توزیع و فروش اوراق سازمان را مطلع سازد مجاز بودن استفاده از وجوه جمع‌آوری شده توسط سازمان اعلام می‌شود. در صورت عدم تکمیل فرآیند عرضه عمومی وجوه گردآوری شده حداکثر ظرف ۱۵ روز به سرمایه‌گذاران برگشت داده می‌شود.

□ پرسش ۹۱: به چه شرکت‌هایی هلدینگ گفته می‌شود؟

شرکت‌هایی هستند که با سرمایه‌گذاری در شرکت سرمایه پذیر کسب سود می‌کنند این شرکت‌ها بخش عمده از سهام آن شرکت را خریداری کرده به‌طوری‌که در انتخاب اعضاء آن شرکت‌ها و هیئت‌مدیره آن شرکت نیز دخالت کرده و در انتخاب آن تأثیر دارند. شرکت سرمایه‌گذاری غدیر یک شرکت سرمایه‌گذاری عام است.

□ پرسش ۹۲: بازارهای بورس بهادار را توضیح دهید.

بازارهای بورس بهادار شامل بازارهای: اولیه، ثانویه و مشتقه هستند.

بازار اولیه: اولین محل عرضه و پذیره‌نویسی است و در واقع بازار عمده‌فروشی اوراق بوده که منابع حاصل از فروش اوراق بهادار در صورت تکمیل فروش در اختیار ناشر قرار داده می‌شود.

بازار ثانویه: بعد از عرضه اولیه محل دوم دادوستد اوراق بهادار این بازار می‌باشد که به صورت خرده‌فروشی عرضه می‌شود.

بازار مشتقه: قراردادهای آتی بورس در این بازار اتفاق می‌افتد و معاملات آن مبتنی بر اوراق بهادار یا کالا می‌باشند.

□ پرسش ۹۳: اطلاعات نهانی بورس چیست و چه کسانی دارای این اطلاعات هستند؟

هرگونه اطلاعات افشا نشده برای عموم که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم به اوراق بهادار، معاملات یا ناشر آن مربوط می‌شود و در صورت انتشار بر قیمت و یا تصمیم سرمایه‌گذاران برای معامله اوراق بهادار امر مربوط تأثیر می‌گذارد. افراد زیر به عنوان اشخاص دارای اطلاعات نهانی شرکت شناخته می‌شوند.

۱- مدیران شرکت شامل هیئت‌مدیره، مدیرعامل و معاونان

۲- بازرسان، حسابداران، حسابرسان، مشاوران

۳- سهامدارانی که به تنهایی و یا با افراد تحت تکفل خود بیش از ۱۰ درصد سهام شرکت را دارند

۴- مدیرعامل، هیئت‌مدیره، مدیران ذی‌ربط شرکت هلدینگ که مالک حداقل ۱۰ درصد سهام بوده یا دارای حداقل ۱ نماینده در هیئت‌مدیره می‌باشد.

فصل سیزدهم: اقتصاد ایران

□ پرسش ۹۴: چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ شمسی را توضیح دهید.

با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش‌های برنامه‌ریزی‌شده و مدبرانه جمعی در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی در چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران کشوری توسعه‌یافته دارای جایگاه اول اقتصادی، علمی و فن‌آوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی الهام‌بخش در جهان اسلام و غرب و تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل می‌باشد.

□ پرسش ۹۵: ویژگی‌های اقتصادی سند چشم‌انداز ۲۰ ساله (۱۴۰۴) را نام ببرید.

- ۱- تحقق رشد اقتصادی پیوسته، باثبات و پرشتاب متناسب با اهداف چشم‌انداز (رشد ۸ درصد سالانه)
- ۲- ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری
- ۳- فراهم نمودن زمینه لازم برای تحقق رقابت‌پذیری کالا و خدمات
- ۴- تلاش برای دستیابی به اقتصاد متنوع و متکی بر دانش و آگاهی و فناوری
- ۵- ایجاد سازوکار مناسب با رشد بهره‌وری عوامل تولید در زمینه انرژی، سرمایه، نیروی کار و غیره
- ۶- تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید داخلی
- ۷- مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم‌درآمد
- ۸- توجه به ارزش اقتصادی، امنیتی، سیاسی و زیست‌محیطی
- ۹- حمایت از تأمین مسکن گروه‌های کم‌درآمد

□ پرسش ۹۶: چالش‌های اقتصاد ایران از دیدگاه دکتر مسعود نیکی چیست؟

- ۱- بحران منابع آب کشور
- ۲- مسائل زیست‌محیطی
- ۳- صندوق بازنشستگی
- ۴- بودجه دولت

۵- بیکاری

۶- نظام بانکی

□ پرسش ۹۷: از نظر دکتر نیلی مالیات چه نقش‌هایی در اقتصاد دارد، توضیح دهید.

- ۱- تأمین مالی دولت برای عرضه کالاهای عمومی، آموزش، بهداشت، امنیت، امور فرهنگی
- ۲- افزایش ظرفیت دولت برای اتخاذ رفتار ضد چرخه‌ای در یک بازه زمانی بلندمدت
- ۳- تأمین مخارج دولت برای اعمال حمایت‌های اجتماعی مثلاً بیم بیکاری مسکن اجتماعی، خدمات بازنشستگی، بهزیستی، کمیته امداد
- ۴- علامت‌دهی به تخصیص منابع

□ پرسش ۹۸: در سال ۱۳۹۴ سهم مالیات اخذ شده از دهک بالا و همچنین درصد مصرف

دهک مذکور به چه میزان بوده است؟

در سال ۱۳۹۴ حدود ۴۵ درصد از افراد شاغل در دهک بالای جامعه مالیات پرداخت کرده‌اند بر مبنای همین اطلاعات نرخ میانگین مالیات مؤثر اخذ شده از این افراد حدود ۷/۵ درصد است، یعنی ۳ درصد درآمد مالیاتی در کشور از سوی دهک بالا پرداخت می‌شود. همین دهک در مجموع ۲۸ درصد هزینه مصرفی کشور را به خود اختصاص داده است.

□ پرسش ۹۹: انتظارات اتاق بازرگانی تهران از دولت دوازدهم را نام ببرید.

- ۱- بازتعریف نقش و اهمیت بخش خصوصی در اقتصاد کشور
- ۲- بهبود فضای کسب و کار
- ۳- مبارزه جدی با فساد
- ۴- رقابتی کردن اقتصاد رشد درون‌زا و برون‌گرا
- ۵- تجدید ساختار دولت
- ۶- تعمیق رونق در تمام بخش‌های اقتصادی
- ۷- استمرار ثبات اقتصادی و حفظ دستاوردهای تورم پایین
- ۸- کاهش بیکاری و افزایش نرخ مشارکت اقتصادی
- ۹- بهره‌برداری کارآمد و بهینه از منابع طبیعی و زیست‌محیطی

□ پرسش ۱۰۰:۱۰ گشایش اقتصادی پسابرجام از دیدگاه دکتر کمیجانی را نام ببرید.

- ۱- احیای روابط کارگزاری بانکی
- ۲- پیام‌رسانی بین‌المللی
- ۳- نگهداری ذخایر ارزی کشور
- ۴- پرداخته‌ای بین‌المللی
- ۵- مرتبه اعتباری ایران
- ۶- وضعیت حضور ایران در مجامع بین‌المللی
- ۷- تأمین اسکناس، طلا و فلزات گران‌بها
- ۸- تأمین مالی پروژه‌های مالی و تولید
- ۹- خدمات آموزش و حرفه‌ای بانکداری

فهرست منابع

فصل اول: نظام اقتصادی اسلام

۱. منذر قحف، ۱۳۸۴، دین و اقتصاد: نظام اقتصادی اسلام و علم تحلیل اقتصاد اسلامی، مترجم میر مغزی، سیدحسین، اقتصاد اسلامی، ۵: ۱۷۸-۱۵۷.
۲. منذر قحف، ۱۳۸۵، مروری بر الگوهای اقتصاد اسلامی، مترجم میر مغزی، سیدحسین، اقتصاد اسلامی، ۶: ۱۵۷-۱۸۸.
۳. میر مغزی، سید حسین، ۱۳۸۹، روش کشف نظام اقتصادی اسلام، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، ۱۰(۳۹): ۳۴-۵.

فصل دوم: آیات الاحکام حقوق اقتصادی

۴. بخشی دستجردی، رسول، ۱۳۸۹، بررسی تطبیقی نظریه نرخ بهره صفر با نظریه تحریم ربا در اسلام، اقتصاد اسلامی، ۱۰(۳۸): ۸۸-۶۱.
۵. کميجانی، اکبر و عسکری، محمدعلی، ۱۳۸۳، تحلیل نظری آثار اقتصادی زکات و مقایسه آن با مالیه تورمی، مجله تحقیقات اقتصادی، ۶۴: ۱۰۲-۷۳.

فصل سوم: فقه و حقوق محیط‌زیست

۶. فهیمی، عزیزاله، ۱۳۸۷، فلسفه محیط‌زیست و آثار آن، فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه قم، ۹(۳): ۱۱۷-۱۰۷.
۷. میرابراهیمی، سیدعلی، ۱۳۸۹، محیط‌زیست و استراتژی حقوق اسلامی، مجله چشم‌انداز جغرافیایی، ۱۲(۱۲): ۱۵۲-۱۳۸.

فصل چهارم: فقه و حقوق مشارکت‌های تجاری

۸. حضرتی، صمد؛ علوی، سیدمحمدتقی؛ صغیری، اسماعیل و مسعودی، ناصر، ۱۳۹۵، بررسی ماهیت فقهی و حقوقی بیع زمانی، فصلنامه علمی پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۹(۱): ۳۸-۲۱.
۹. مبین، حجت و امیرحسینی امین، ۱۳۹۴، بررسی فقهی و حقوقی ماهیت تنزیل اسناد تجاری با تأکید بر مقررات بانکی کشور، دو فصلنامه دانش حقوق اقتصادی، ۲۲(۷): ۱۲۷-۹۴.

۱۰. نیکخواه سرنقی، رضا؛ شیدائی گورچین قلعه، مهدی و جوادی، محمدحسن، ۱۳۹۵، بررسی قراردادهای ساخت بهره‌برداری و واگذاری (B.O.T) در مناطق آزاد تجاری و صنعتی ایران، فصل‌نامه مطالعات حقوق، ۷: ۲۷-۱۵.

فصل پنجم: فقه و حقوق بازارهای مالی

۱۱. احمدی حاج آبادی، سید روح‌الله، ۱۳۸۶، بررسی فقهی - نظری اوراق بهادار اسلامی (صکوک)، راهبرد، ۱۱۲: ۹۵-۱۱۲.

۱۲. ارضاء، امیرحسین و بت‌شکن، محمدهاشم، ۱۳۹۴، طراحی اوراق بهادار مبتنی بر سود سهام دریافتی، فصل‌نامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، ۴(۱۶): ۱۱۰-۸۹.

۱۳. صدر، سید کاظم، ۱۳۹۲، نقش نهادهای حقوقی اسلامی در تحول بازارهای مالی، پژوهش‌های پولی - بانکی، ۶(۱۶): ۲۵-۱.

۱۴. عبدی پور فرد، ابراهیم و شهیدی، سید مرتضی، ۱۳۹۴، ابعاد فقهی، حقوقی و مالی قراردادهای سلف در بورس، پژوهشنامه حقوق اسلامی، ۱۶(۱): ۵۰-۳۳.

فصل ششم: مسئولیت مدنی

۱۵. بهرامی احمدی، حمید و علم‌خانی، اعظم، ۱۳۹۲، تأملی بر جنبه‌های کاربردی دعاوی مسئولیت مدنی علیه دولت در قبال خسارت‌های زیست‌محیطی، فصلنامه دانش حقوق عمومی، ۲(۵): ۱۰۱-۸۳.

۱۶. بیگدلی، سعید، ۱۳۹۳، تطبیق دیدگاه آندره تنک در خصوص مبنای مسئولیت مدنی و قراردادی با موضوع قانون مدنی ایران، پژوهشنامه حقوق اسلامی، ۱۵(۲): ۱۶۰-۱۳۳.

فصل هفتم: تحلیل اقتصادی حقوق

۱۷. آقایی طوق، مسلم، ۱۳۹۲، تحلیل «تحلیل اقتصادی حقوق»، مطالعات حقوق تطبیقی، ۴(۲): ۱۷-۱.

فصل هشتم: حقوق رقابت

۱۸. رهبری، ابراهیم، ۱۳۹۴، جایگاه و اعتبار رقابتی توافق عدم رقابت: مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا، اتحادیه اروپا و ایران، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، ۷(۴): ۱۱۶-۸۹.

۱۹. سیمایی صراف، حسین و حمدالهی، عاصف، ۱۳۹۴، مفهوم رقابت نامشروع تجاری و مقایسه آن با نهادهای مرتبط، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، ۳(۱۱): ۶۹-۳۷.

۲۰. صادقی مقدم، محمدحسین، ۱۳۹۰، روح رقابت (مطالعه تطبیقی در اهداف حقوق رقابت)، مجله حقوق دادگستری، ۷۵(۷۳): ۱۴۶-۱۱۳.

۲۱. علاءالدینی، امیرعباس و شیر، مهرزاد، ۱۳۹۵، قواعد حقوق رقابت در ایران و تحولات آن در پرتو سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، فصل‌نامه قضاوت، ۸۷: ۱۴۷-۱۱۹.

فصل نهم: حقوق قراردادهای بین‌المللی

۲۲. اسلامی، مسعود، ۱۳۹۳، نقدی بر نظریه‌های LEX PETROLEA و LEX MERCATOREA

در حقوق و قراردادهای بین‌المللی لغت، مجله حقوق بین‌المللی، ۵۰: ۳۶-۹.

۲۳. شریعت باقری، محمدجواد، ۱۳۹۱، حاکمیت اراده بر قراردادهای بین‌المللی خصوصی، فصلنامه علمی - پژوهشی دیدگاه‌های حقوق قضایی: ۱۴۰-۹۷.

۲۴. شعاریان ستاری، ابراهیم و قربان زاده، محمد، ۱۳۹۲، مبانی حقوقی و فقهی اجرای پیش از موعد قرارداد با مطالعه تطبیقی در اسناد بین‌المللی، دو فصلنامه علمی پژوهشی دانش حقوق مدنی، ۲(۱): ۷۸-۶۳.

۲۵. الماسی، نجادعلی و شعبانی کندسری، هادی، ۱۳۹۶، بررسی تطبیقی محدودیت‌های طرفین قرارداد در انتخاب قانون حاکم، مجله حقوقی بین‌المللی، ۵۵: ۳۵-۹.

فصل دهم: حقوق تأمین مالی سرمایه‌گذاری خارجی

۲۶. بی‌نام، ۱۳۹۵، معرفی اجمالی ابزارهای تأمین مالی.

۲۷. سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، ۱۳۸۴، قانون و آئین‌نامه اجرایی مربوط به تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱ با آخرین اصلاحات.

۲۸. وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۶، کتابچه راهنمای سرمایه‌گذاری خارجی، سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، دفتر سرمایه‌گذاری‌های خارجی.

فصل یازدهم: فقه و حقوق ابزارهای مشتقه

۲۹. حسین زاده، جواد، ۱۳۹۳، وضعیت حقوقی ابزارهای مشتقه شاخص سهام، پژوهشنامه حقوق اسلامی، اسلامی، ۱۵(۲): ۲۳۱-۲۰۷.

۳۰. شعبانی، احمد و بهاروندی، احمد، ۱۳۸۹، قراردادهای آتی‌ها و اختیار معامله ارزی از دیدگاه فقهی و اقتصادی، دو فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات اقتصادی اسلامی، ۳(۱): ۶۸-۳۷.

۳۱. معصومی نیا، غلامعلی، ۱۳۸۵، بررسی فقهی ابزارهای مشتقه، دو فصلنامه علمی - پژوهشی جستارهای اقتصادی، ۳(۶): ۱۸۸-۱۵۳.

فصل دوازدهم: حقوق بازار بورس

۳۲. آشنایی با سرمایه‌گذاری در بورس اوراق بهادار، شرکت کارگزاری بانک ملی ایران.

۳۳. سازمان بورس و اوراق بهادار، آموزش گام به گام بورس، شرکت اطلاع‌رسانی بورس.

قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران

فصل سیزدهم: اقتصاد ایران

۳۴. اتاق بازرگانی تهران، ۱۳۹۶، ۵۰ مطالبه از دولت آینده، روزنامه دنیای اقتصاد - شماره ۴۰۲۴.

۳۵. پایگاه اطلاع‌رسانی دولت، متن سند نهایی چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران، www.dolat.ir.

۳۶. ستاد هماهنگی امور اقتصادی دولت، ۱۳۹۳، سیاست‌های اقتصادی دولت برای خروج غیر توری از رکود طی سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ تقدیمی به هیئت دولت، ویرایش اول.

۳۷. کمیجانی، اکبر، ۱۳۹۵، ۱۰ گشایش اقتصادی پس‌برجام، روزنامه دنیای اقتصاد - شماره ۴۰۰۱.

۳۸. نیلی، مسعود، ۱۳۹۵، حذف فشار مالیاتی از بنگاه‌ها، روزنامه دنیای اقتصاد - شماره ۳۹۹۸.

۳۹. نیلی، مسعود، ۱۳۹۵، گفت‌وگوی ملی برای ۶ ابر چالش اقتصادی، روزنامه دنیای اقتصاد - شماره ۴۰۰۰.

۴۰. نیلی، مسعود، ۱۳۹۶، اقتصاد ایران در نقطه چرخش؟، روزنامه دنیای اقتصاد - شماره ۴۰۱۵.

۴۱. نیلی، مسعود، ۱۳۹۶، پاسخ به دو پارادوکس انتخاباتی، روزنامه دنیای اقتصاد - شماره ۴۰۳۵.